

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.67.293>
УДК 026:004]:[021.64:655.4](477)

Сергій Злигостєв,

аспірант,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: serhiy.zlygostev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0285-693X>

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОБОТІ ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

За допомогою розробленої автором системи критеріїв проаналізовано окремі аспекти процесу цифровізації в діяльності провідних університетських бібліотек України: Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Критеріями, зокрема, передбачено: оцінку функціоналу сайту (візуальне оформлення, зручність у користуванні); налагодженості комунікації з користувачами, активності у соціальних мережах; інформативності сторінок у соціальних мережах; наявності електронних ресурсів та видань; заходів щодо захисту авторського права та дотримання ліцензійних вимог. У дослідженні застосовано методи аналізу, синтезу та узагальнення. Результати аналізу підтвердили ефективність розбудови сайтів університетських бібліотек та налагодження комунікації з користувачами за визначеною схемою, що сприяє функціонуванню бібліотек як інформаційних центрів.

Ключові слова: цифровізація, видавнича діяльність, електронні видання, національна бібліотека, спеціалізована бібліотека.

У наш час переваги використання цифрових технологій у бібліотечно-інформаційній галузі стають дедалі очевиднішими, оскільки вони надають можливості для створення, зберігання й поширення інформації та знань на новому рівні. З початком пандемії COVID-19 онлайн-ресурси набули великої популярності, оскільки карантинні обмеження унеможливили відвідування різних установ, у тому числі й бібліотек. Пандемія також спричинила нові підходи до роботи бібліотек та потреби користувачів.

Цифровізація дала змогу бібліотекам продовжувати роботу та надавати послуги в онлайн-режимі, забезпечуючи тим самим доступ користувачів до потрібної їм інформації.

Ще актуальнішими стали послуги із забезпечення доступу користувачів до необхідної інформації незалежно від їх місцезнаходження в умовах повномасштабної війни РФ проти України. Багато людей вимушені були покинути свої домівки, багато установ змінили своє фактичне розташування. Саме процес цифровізації, який активно впроваджувався у роботу бібліотечних установ, дає їм змогу працювати й поширювати свою продукцію в електронному форматі. До того ж цифровізація бібліотек дозволяє зберегти і зробити доступною культурну спадщину та інформаційні ресурси для майбутніх поколінь і дослідників, а також для поширення у глобальному інформаційному просторі.

Однак, хоча цифрова модернізація сприяє підвищенню ефективності роботи бібліотек, не всі вони можуть скористатися цими перевагами. По-перше, не всі бібліотеки мають можливість адекватно використовувати цифрові технології, наприклад, через відсутність необхідного обладнання та належних умов для ефективної роботи персоналу. По-друге, доступ до цифрових ресурсів може бути обмеженим через високі ціни на ліцензії та програмне забезпечення. По-третє, часто розподіл цифрових дивідендів залежить від політичних та економічних факторів, а також від рівня розвитку окремих регіонів країни і пріоритетів окремих громад.

Особливості впровадження цифровізації у діяльність бібліотек розглянуті у працях О. Воскобойнікової-Гузєвої [1], Т. Гранчак [2], І. Давидової [3], В. Копанєвої [5], І. Лобузїна [6], Т. Ярошенко [11] та ін. Науковці зосереджуються на загальних тенденціях цифровізації бібліотек, їхній діяльності у цифровому просторі та модернізації комунікативного процесу між працівниками й користувачами. Це становить значний науковий інтерес для досліджуваного питання, оскільки теоретичні узагальнення фахівців не лише цікаві як важливий аспект бібліотекознавства, а й часто містять статистичні дані щодо роботи бібліотек і функціонування конкретних проєктів, результатів опитувань співробітників та користувачів. Поєднання різноманітних методів досліджень дає змогу узагальнювати особливості запровадження цифровізації у бібліотечну галузь та оцінювати її ефективність.

Крім власне процесу цифровізації, становить інтерес вивчення її впливу на окремі напрями діяльності бібліотек, зокрема видавничу. Видавнича діяльність бібліотек має свої особливості. По-перше, вона здійснюється з метою забезпечення користувачів необхідною інформацією та науково-освітнім контентом. По-друге, вона має обмеження з точки зору прав авторів

та видавництва, що вимагає від бібліотек відповідального ставлення до захисту авторських прав та укладення ліцензійних угод. Видавнича діяльність бібліотек має інформаційну та культурну складові. З одного боку, вона допомагає зберігати і презентувати національну культуру та історію через публікацію та розповсюдження книг, брошур, інших видань цієї тематики. З іншого – сприяє поширенню світової культури і наукової думки через переклад та публікацію зарубіжних видань.

Одним із важливих аспектів видавничої діяльності бібліотек України є також їхній акцент на місцевій інформації та збереженні культурної спадщини різних регіонів країни. Це забезпечується виданням науково-дослідних праць, монографій, збірників матеріалів про історію та культуру різних місцевостей України.

Отже, видавнича діяльність бібліотек є вагомою інформаційно-культурною складовою і має значний вплив на формування національної свідомості та розвиток науки.

Це питання вивчали Н. Горбенко, В. Гриценко, Н. Калашник, О. Кириленко, Л. Лисенко, Н. Скрипник, І. Стеценко та ін. Більшість українських науковців, які досліджували видавничу діяльність бібліотек, зосереджувалися на аналізі різних аспектів, зокрема, на ролі бібліотек у видавничій справі, вивченні технологій підготовки та видання певних досліджень, національних особливостях цього процесу, а також на оцінці ефективності видавничої діяльності бібліотек.

Деякі дослідження стосуються історії видавничої діяльності бібліотек в Україні та визначення основних тенденцій її розвитку в сучасних умовах, аналізу організаційно-економічних аспектів видавничої діяльності бібліотек, вивчення різних моделей фінансування цієї діяльності та її впливу на ефективність бібліотечних послуг.

Науковці досліджували також питання організації процесу електронного видання та цифрової діяльності бібліотек, новітніх технологій у цій галузі, а також тенденції та перспективи розвитку цифрової видавничої діяльності в бібліотеках. Утім, розглядаючи різні аспекти досліджень діяльності бібліотек, варто зазначити, що тема цифровізації та її впливу на видавничу діяльність і досі вичерпно не розкрита, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є з'ясування особливостей цифровізації провідних університетських бібліотек України та вплив процесів цифровізації на видавничу діяльність. У дослідженні використано методи аналізу і синтезу для виокремлення особливостей цифровізації бібліотек та активності їхньої видавничої діяльності, узагальнення та систематизації – для представлення отриманих результатів. Для нашого дослідження ми обрали найвпливовіші

бібліотеки України, які показують високий рівень цифровізації та активну видавничу діяльність. До вибірки увійшли:

- Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;
- Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Критерії дослідження особливостей та рівня впровадження цифровізації у діяльність бібліотек, розроблені нами раніше [4], були дещо удосконалені з урахуванням, зокрема, аналізу проблем цифровізації, які окреслює О. Онищенко у статті «Адаптація бібліотек до “життя в цифрі”» [10]. У цьому контексті назвемо й докладно розглянемо проблеми, які виокремлено в цифровізації діяльності бібліотек:

– *технічні*: брак ресурсів для розвитку інформаційних технологій, обмежені можливості програмного забезпечення, нестача кваліфікованих спеціалістів;

– *організаційні*: недостатня увага до організаційної структури бібліотеки, відсутність чіткої стратегії цифровізації, неефективна комунікація з користувачами;

– *інформаційні*: незадовільна якість цифрового контенту, низький рівень довіри користувачів до цифрових джерел інформації, неповнота та неточність даних;

– *юридичні*: відсутність однозначної правової бази для цифрової бібліотеки, недостатній захист авторських прав, правова невизначеність у сфері ліцензування та використання електронних ресурсів;

– *економічні*: брак фінансових ресурсів на розробку та підтримку цифрової інфраструктури, складність визначення рентабельності проєктів цифровізації, низький попит на цифрові послуги серед користувачів [10].

Зважаючи на реалії воєнного часу, економічний аспект (фінансування діяльності) детально не розглядатимемо. Систематизовані критерії представлені на рис. 1. Аналіз видавничої діяльності проводитимемо на основі загальних даних про видання бібліотеки загалом, їх різноманіття та наявність електронних видань.

Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Це одна з найбільших науково-технічних

бібліотек в Україні. Основним функціоналом Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка є доступ до широкого асортименту науково-технічних видань: книги, журнали, статті, наукові дослідження, інші матеріали. Бібліотека також пропонує доступ до електронних ресурсів, таких як бази даних, електронні книги та журнали, які можна знайти на її вебсайті [9].

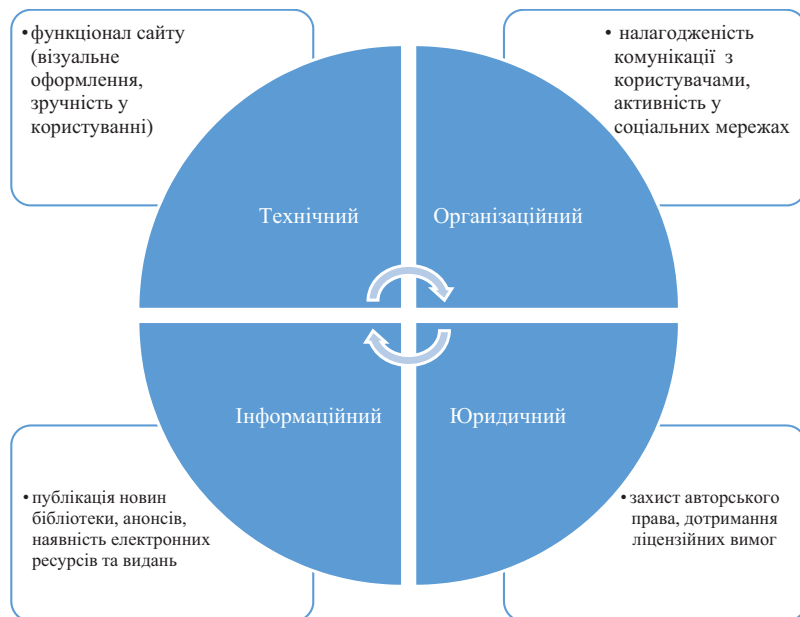

Рис. 1. Критерії дослідження особливостей та рівня впровадження цифровізації у діяльність бібліотек

Технічний критерій. Інтернет-портал Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка є досить зручним та функціональним інформаційним ресурсом. Сайт бібліотеки має зрозумілу та лаконічну структуру, що дає змогу легко знайти необхідну інформацію.

На головній сторінці сайту доступні пошукова система, календар подій, інформація про нові надходження та анонси подій. Також можна знайти інформацію про послуги бібліотеки, розклад роботи, контактні дані тощо. Окремий розділ, відведений електронному каталогу, містить інформацію, де можна шукати та як замовляти книги, переглядати електронні видання чи статті. Користувачі мають можливість отримувати допомогу бібліотекарів та використовувати дистанційні послуги.

Оформлення сайту приємне, не перевантажене деталями. На головній сторінці домінує білий колір. Дизайн сайту відповідає його функціональності та не відволікає від пошуку потрібної інформації.

Загалом сайт має достатньо високий рівень функціональності, зручний інтерфейс, привабливий дизайн та лаконічну структуру. Усе це робить його зручним для користувачів.

Організаційний критерій. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка активно спілкується зі своїми користувачами через різноманітні канали комунікації. На сайті розміщено необхідну контактну інформацію: телефонні номери, адреси електронної пошти та поштову адресу. Крім того, на сайті є розділ «Запитання та відповіді», де користувачі можуть знайти відповіді на найпоширеніші запитання.

Що до соціальних мереж, то бібліотека активно використовує фейсбук і твіттер. Тут регулярно публікуються новини та анонси подій у бібліотеці, а також посилання на цікаві ресурси і матеріали. Бібліотека підтримує блог, де публікуються корисні поради та рекомендації з використання бібліотечних ресурсів. Варто також відзначити активність в інстаграм, ютуб та телеграм. На ютуб-каналі бібліотеки є велика кількість списків відтворення, що показує різноманіття діяльності бібліотеки. Ведення телеграм свідчить про прагнення розвивати активну комунікацію з користувачами, адже молодь віддає перевагу саме цьому месенджеру.

Бібліотека прагне до якісної комунікації зі своїми користувачами, застосовуючи різноманітні засоби зв'язку, та активно послуговується соціальними мережами для інформування і спілкування.

Інформаційний критерій. На сайті бібліотеки та на її сторінках у соціальних мережах регулярно публікуються новини, анонси подій, інші цікаві матеріали, що стосуються бібліотечної діяльності. Також для користувачів доступні розділи з електронними ресурсами та електронним каталогом, де можна знайти різні видання та інші джерела для наукових досліджень. Зокрема це:

«Книжкові виставки та бібліографічні огляди» – містить добірки літератури за різними темами;

«Електронні ресурси» – містить перелік електронних видань та ресурсів, які можна використовувати на місці в бібліотеці;

«Доступ до електронних ресурсів» – включає інформацію про доступ до електронних ресурсів з-за меж бібліотеки (за плату або безкоштовно);

«Репозитарій НТБ України» – містить публікації наукових праць у відкритому доступі.

Крім того, на сайті бібліотеки є інформація про замовлення та отримання

копій документів із фондів бібліотеки. Також важливим показником ефективної цифровізації є надання додаткових послуг, зокрема доступу до електронних баз даних, а також довідково-бібліографічної інформації в електронному вигляді; проведення навчальних та науково-практичних семінарів з проблем збереження, використання й поширення інформації; організація дистанційних курсів з інформаційних технологій та інших питань, пов'язаних із бібліотечною справою.

Пропоновані додаткові послуги значною мірою розширюють спектр взаємодії та спонукають до зростання чисельності користувачів бібліотеки.

Юридичний критерій. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка дотримується законодавства про авторське право та ліцензійні умови. Розроблено власну програму «Авторські права в бібліотеці», яка містить інформацію про правила використання матеріалів з електронних ресурсів та друкованих видань і спрямована на забезпечення дотримання авторських прав та ліцензійних умов при наданні доступу до бібліотечних ресурсів, а також на підвищення правової грамотності користувачів. Програмою, зокрема, передбачене проведення тренінгів, семінарів, лекцій, консультацій та інших заходів з питань авторського права та ліцензійних умов. Також бібліотека забезпечує користувачам доступ до спеціалізованої літератури, яка допомагає зрозуміти складні аспекти авторського права та ліцензійних умов. Крім того, в бібліотеці впроваджено власну систему контролю за дотриманням вимог правовласників користувачами електронних ресурсів і друкованих видань. Бібліотека співпрацює з виробниками та постачальниками електронних ресурсів і видань, щоб забезпечити доступ користувачів до матеріалів відповідно до ліцензійних умов.

Отже, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка ефективно впроваджує цифровізацію у свою роботу. Активна представленість у медіапросторі, функціональність сайту, обширний спектр послуг та просвітницька робота щодо дотримання авторського права є свідченням цього.

Видавнича діяльність бібліотеки сприяє популяризації науково-технічних досліджень та розвитку наукового середовища. У рамках цієї діяльності бібліотека видає наукові праці, збірники наукових статей, монографії, інші інформаційні продукти. Вплив цифровізації на видавничу діяльність проявляється у зростанні кількості електронних видань бібліотеки. Власні електронні видання доступні користувачам через вебсайт та електронний каталог бібліотеки. Ці видання створюються співробітниками бібліотеки та містять матеріали з різних галузей науки та техніки. Вони доступні для читання та завантаження на сайті бібліотеки безкоштовно. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка також підтримує власний електронний архів,

який містить понад 500 тис. наукових документів, що дає змогу швидко та зручно знаходити необхідну інформацію для наукових досліджень.

Бібліотека підписує ліцензійні угоди з провайдерами науково-технічної інформації, такими як Elsevier, Springer, Wiley та інші, що надає користувачам доступ до зарубіжних баз даних наукової інформації. Також співпрацює з іншими науковими видавництвами та установами з метою забезпечення власної видавничої діяльності та підвищення рівня наукових досліджень.

Розроблена бібліотекою політика доступності електронних видань вказує на прагнення розширити можливості користувачів щодо отримання інформації, а також має просвітницьку мету: спонукати читачів до відповідального використання доступних ресурсів.

Підсумовуючи, зазначимо, що Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» досить ефективно впроваджує цифровізацію та використовує сучасні технології для поліпшення доступності своїх ресурсів і послуг. Вона пропонує широкий вибір електронних ресурсів, включаючи власні електронні видання, забезпечує їх захист від порушення авторських прав та ліцензійних вимог. Бібліотека активно послуговується соціальними мережами та медіа для взаємодії з користувачами і публікації новин та анонсів. Крім того, вона пропонує додаткові послуги, такі як інтерактивні онлайн-курси та консультації, що робить її більш зручною та доступною для користувачів. Завдяки видавничій діяльності користувачі можуть отримувати нові й актуальні наукові видання, які створюються співробітниками бібліотеки та науковцями. Назагал бібліотека ініціює інноваційні цікаві рішення для користувачів та вдосконалюється у своїй галузі.

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Це один з найбільших університетських інформаційних центрів в Україні, який забезпечує наукову діяльність студентів, викладачів та науковців Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (далі – КНУ ім. Тараса Шевченка) [8].

Технічний критерій. Сайт Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича має широкий функціонал: пошук книг і статей у бібліотечному електронному каталозі за назвою, автором, темою, ISBN, DOI; доступ до баз даних наукових журналів, книг та електронних ресурсів; можливість оформити онлайн-замовлення на отримання літератури з фондів бібліотеки та скористатись МБА.

Візуальне оформлення сайту досить просте і лаконічне, виконане в

пастельних кольорах. Головна сторінка містить корисну інформацію: новини бібліотеки, перелік актуальних заходів, посилання на бази даних та електронні ресурси. На головній сторінці також є пошукова форма та інформація про найпопулярніші книги. Користування сайтом зручне та інтуїтивно зрозуміле. Усі необхідні функції розміщено на головній сторінці та доступні за кілька кліків. Крім того, сайт пристосований для перегляду на мобільних пристроях, що є важливим для зручності користувачів.

Організаційний критерій. У Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка добре налагоджена комунікація з користувачами, зокрема і завдяки активній присутності у соціальних мережах.

На сайті бібліотеки доступна інформація про контакти, години роботи, послуги та ресурси. Крім того, є розділ «Новини», де публікуються оголошення про нові надходження та події, які відбуваються у бібліотеці.

На сторінках у фейсбук, твіттер, інстаграм та на ютуб бібліотека розміщує інформацію про свої послуги, події та нові надходження. Крім того, через соціальні мережі працівники бібліотеки відповідають на запитання користувачів та дають консультації. Для підтримання активної комунікації з користувачами в телеграм створено канал «Максимумуш Library». Тут публікуються останні новини бібліотеки, анонси подій, розклад роботи, інші інформаційні повідомлення для користувачів. Канал є досить активним, оновлення з'являються кілька разів на тиждень. Через канал можна зв'язатися з бібліотекою.

Інформаційний критерій. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича публікує новини та анонси про події на своєму офіційному сайті у розділі «Новини бібліотеки». З цією метою також активно використовуються соціальні мережі. Наприклад, на сторінці бібліотеки у фейсбук публікуються огляди нових надходжень, інформація про книжкові виставки, презентації та інші події. Також бібліотека має акаунти у твіттер та інстаграм для розміщення фото і коротких новин. Крім того, на сайті бібліотеки в розділі «Електронні ресурси» можна знайти інформацію про наявність електронних видань та баз даних у бібліотеці. Тут, зокрема, розміщено електронний архів університету (eNUB) – цифровий репозитарій, де зберігається інтелектуальна продукція науковців і студентів університету: наукові статті, дисертації, монографії, звіти про дослідження тощо.

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка має широкий доступ до електронних ресурсів та видань. До послуг користувачів бази даних наукових журналів, електронних книг, мультимедійних матеріалів, електронних версій друкованих видань, аудіо- та відеозаписи наукових конференцій і семінарів.

Користувачі отримують доступ до багатьох баз даних, які містять велику кількість наукових джерел, таких як журнали, електронні книги, дисертації, наукові статті тощо. Деякі з баз даних, які є доступними для користувачів бібліотеки, включають:

- Scopus – це база даних, яка містить наукові статті, журнали та інші матеріали з різних наукових дисциплін;

- Web of Science – це база даних, яка містить наукові джерела з різних наукових галузей (техніка, медицина, соціальні науки);

- IEEE Xplore – це дослідницька база даних, яка містить наукові статті, матеріали конференцій з технічних наук та інформаційних технологій;

- JSTOR – це база даних, яка містить наукові статті та журнали з гуманітарних і соціальних наук, зокрема, з літератури, історії, філософії та інших галузей;

- Project MUSE – це база даних, яка містить наукові статті та журнали з гуманітарних і соціальних наук.

Крім того, бібліотека надає доступ до інших електронних ресурсів, таких як електронні книги та бази даних з різних галузей знань. Доступ до цих ресурсів забезпечується через систему автентифікації за допомогою логіна та пароля.

Для користувачів бібліотеки доступні різноманітні електронні сервіси: електронний каталог, можливість оформлення електронного замовлення на книгу, замовлення копій статей з наукових журналів, а також дистанційний доступ до електронних ресурсів.

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича бере участь у програмі Rapid ILL. Rapid ILL (Rapid Interlibrary Loan) – електронна система міжбібліотечного абонементу, яка дає змогу оперативнo отримувати копії наукових статей та інших документів з інших бібліотек. За її допомогою працівник бібліотеки звертається до мережі інших бібліотек, які беруть участь у програмі, із запитом на копію потрібного документа, яка може бути надана у PDF або іншому електронному форматі. Робота з Rapid ILL значно прискорює процес отримання наукових документів, що особливо потрібно дослідникам та студентам, які займаються науковою роботою. Щоб скористатися цією послугою, читач має звернутися із запитом на отримання копії потрібного документа та надати детальну інформацію про нього (назва, автор, видавництво тощо). Бібліотека здійснює запит до мережі Rapid ILL та повідомляє користувачу про можливість отримання копії. Після отримання документа бібліотека інформує користувача про його готовність та надає його в електронному форматі.

Серед додаткових послуг, які є показником активного використання

інформаційно-комунікаційних технологій, варто відзначити організацію віртуальних виставок за допомогою відповідного програмного забезпечення; опрацювання рукописів та надання допомоги у підготовці наукових статей; консультації з питань використання науково-технічної літератури; надання послуг з оцифрування та зберігання цифрових копій документів.

Юридичний критерій. У Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка дотримання авторських прав і ліцензійних вимог є неодмінною умовою. Бібліотека поважає права авторів та виконує всі необхідні дії для забезпечення їх захисту. Зокрема, здійснюється моніторинг і контроль за використанням електронних ресурсів і видань відповідно до ліцензійних умов, а також за дотриманням авторських прав. Користувачам надається детальна інформація про правила використання ресурсів і видань, а також про можливі наслідки в разі порушення авторських прав.

Бібліотека активно співпрацює з авторами наукових праць та досліджень, допомагаючи їм з питань захисту авторських прав і розміщення їхніх робіт відповідно до ліцензійних умов. Крім того, бібліотека пропагує культуру дотримання авторських прав серед користувачів та надає консультації з питань захисту авторських прав і ліцензійних вимог.

Загалом, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка демонструє активну політику у цифровізації своїх ресурсів та послуг для користувачів. Вона має розгалужену мережу баз даних та електронних видань, що доступні для користувачів з будь-якого місця. Крім того, бібліотека пропонує широкий спектр додаткових послуг, які також цифровізовані для зручності користувачів.

Варто відзначити високу налагодженість комунікації з користувачами через соціальні мережі та мобільні додатки, зокрема бібліотека має свій телеграм-канал, де активно публікує новини й анонси. Захист авторського права та дотримання ліцензійних вимог є важливою складовою роботи бібліотеки, що свідчить про її відповідальний підхід до використання цифрових ресурсів. Що до видавничої діяльності, то Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка не є видавництвом, проте вона має певний функціонал, який дає змогу підтримувати наукову діяльність і наукову комунікацію в університеті та за його межами. Бібліотека тримає зв'язок з науковцями, допомагає з підготовкою наукових публікацій та забезпечує поширення наукової інформації через свої електронні ресурси і видання. Крім того, проводяться науково-популярні лекції, круглі столи, семінари, інші заходи, спрямовані на популяризацію науки та наукової інформації серед студентів і науковців.

У рамках цифровізації бібліотека здійснює свої електронні видання,

підвищує якість надання електронних послуг, активно використовує соціальні мережі для комунікації з користувачами та поширення інформації про свою діяльність. Налагоджено співпрацю з іншими бібліотеками та науковими установами для оперативного отримання доступу до нових наукових видань і ресурсів.

Отже, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича зосереджує значні зусилля на розвитку цифрової інфраструктури та розширенні доступу до електронних ресурсів. Вона забезпечує доступ користувачів до різноманітних баз даних, електронних журналів і книг, що значно полегшує пошук, отримання та використання новітньої наукової інформації та сприяє підвищенню рівня наукової діяльності в університеті. Наукова бібліотека активно використовує можливості цифрових технологій для покращення якості та розширення спектра послуг для користувачів. Власна видавнича діяльність бібліотеки, зокрема створення електронних видань, сприяє збагачуванню наукового контенту. Заходи щодо захисту авторських прав та дотримання ліцензійних вимог свідчать про високу відповідальність бібліотеки у використанні наукової інформації та її поширенні.

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» – одна з найбільших серед наукових бібліотек закладів вищої освіти в Україні. Вона заснована у 1992 р. і є академічним ресурсним центром, який поєднує бібліотечно-інформаційні функції з ключовими елементами університетських технологічних сервісів. Тут зберігається понад 2,5 млн документів. Бібліотека органічно поєднує традиційні та новітні інформаційні ресурси. Її діяльність спрямована на підтримку навчального процесу й досліджень науковців, викладачів, студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – НаУКМА) та інших користувачів. Бібліотека надає широкий спектр послуг: позичання книг, інтербібліотечні запозичення, надання доступу до баз даних та електронних ресурсів, інформаційна підтримка досліджень та наукових проєктів. Особлива увага приділяється цифровізації книжкового фонду та електронному збереженню культурної спадщини. Бібліотека забезпечує доступ до баз даних великої кількості електронних видань, що дає змогу користувачам оперативно отримувати потрібну інформацію [7].

Технічний критерій. Сайт Наукової бібліотеки НаУКМА має високий рівень функціональності та зручності користування. З його функціональних можливостей варто відзначити швидкий пошук необхідної інформації за різними критеріями: автор, назва, ключові слова, рубрика, рік видання тощо; каталоги, які містять інформацію про наявні видання в бібліотеці і також дають змогу пошуку за автором, назвою, видавництвом, роком видання та

іншими критеріями. На сайті доступні електронні версії книг, журналів, наукових статей, інших матеріалів. Користувачі можуть переглядати і читати ці матеріали онлайн або завантажувати їх.

Що стосується візуального оформлення, то сайт має сучасний і зручний дизайн, що дає змогу користувачам легко зорієнтуватись на його сторінках та знайти необхідну інформацію. Крім того, на сайті розміщені інструкції та рекомендації щодо користування бібліотечними ресурсами.

Організаційний критерій. Комунікація Наукової бібліотеки НаУКМА з користувачами організована на високому рівні. На сайті розміщені контакти, за допомогою яких можна звернутися до відповідальних осіб з різних напрямів діяльності бібліотеки. Крім того, окремий розділ на сайті містить відповіді на найпоширеніші запитання користувачів.

Бібліотека активно взаємодіє з користувачами в соціальних мережах. На її сторінках у фейсбук, твіттер, інстаграм та ютуб регулярно публікуються анонси заходів, новини, корисні матеріали та інформація про послуги. Користувачі можуть звернутися за допомогою приватних повідомлень у соціальних мережах або залишити коментарі під публікаціями, на які завжди надходить відповідь від представників бібліотеки. Загалом активність у соціальних мережах допомагає бібліотеці збільшувати свою аудиторію та підвищувати імідж серед користувачів.

Для швидкого розв'язання проблем та оперативної відповіді на запитання користувачів діє «Гаряча лінія». Також користувачі мають змогу зателефонувати або написати на електронну пошту у відповідний відділ бібліотеки для отримання необхідної допомоги.

Усі ці заходи спрямовані на покращення комунікації з користувачами та забезпечення максимальної доступності бібліотечних послуг.

Інформаційний критерій. На сайті наукової бібліотеки регулярно публікуються новини, анонси, інші матеріали та відгуки користувачів, що стосуються бібліотечної діяльності, та інформація про наукові заходи, які відбуваються в університеті (наукові конференції, семінари, тренінги тощо). Є посилання на активний блог бібліотеки.

На сторінках у фейсбук та твіттер також публікуються бібліотечні та університетські новини, анонси, цікаві матеріали, інші корисні ресурси для користувачів.

Наукова бібліотека НаУКМА пропонує доступ до численних електронних ресурсів та видань із понад 70 передплачених баз даних, які включають електронні книги, журнали, наукові статті, репозиторії тощо. Бібліотека – член міжнародних консорціумів, таких як ERIH PLUS та COAR, що уможливорює доступ до широкого арсеналу наукової літератури та інфор-

мації. Пропонуються також власні цифрові ресурси, зокрема електронна бібліотека, де користувачі можуть знайти електронні книги та інші видання з фонду бібліотеки. Також доступний електронний архів наукових публікацій працівників і студентів НаУКМА.

Доступ до електронних ресурсів надається через платформи EBSCO, ProQuest, JSTOR, Oxford University Press, Cambridge University Press та інші. Користувачі можуть шукати і завантажувати електронні книги та журнали відразу на свій комп'ютер чи мобільний пристрій.

Крім того, бібліотека надає доступ до електронних баз даних, які містять наукові статті, тези доповідей, рецензії, бібліографічні списки, а також інші наукові матеріали. Користувачі можуть шукати матеріали за ключовими словами, авторами, назвами журналів, іншими параметрами.

Мають попит послуги з доставки електронних документів на замовлення. Користувачі можуть замовити копії статей, розділів книг, інших документів з електронних баз даних, які є в колекції бібліотеки. Доставка здійснюється електронною поштою або через спеціальну платформу для обміну файлами.

Серед додаткових послуг, які надає бібліотека, варто назвати консультації та навчання з користування різноманітними базами даних та іншими електронними ресурсами, організацію наукових заходів, доступ до архіву статей, систему бронювання книг, послуги МБА та доступ до електронних книг, журналів і баз даних. Доступ до електронних ресурсів надається зареєстрованим користувачам бібліотеки, які оформили передплату на відповідний ресурс.

Юридичний критерій. Налагодження захисту авторських прав та дотримання ліцензійних вимог є дуже важливим аспектом у діяльності наукової бібліотеки. Бібліотека НаУКМА дотримується законодавства про авторське право та ліцензійні угоди, щоб забезпечити легальний доступ до електронних ресурсів.

Бібліотека підписує ліцензійні угоди з провайдерами електронних ресурсів та використовує тільки ті матеріали, які знаходяться під ліцензією, що дозволяє їх використання. Також на сайті бібліотеки є розділ «Правила користування електронними ресурсами», де детально описано умови використання електронних ресурсів та наголошується на неодмінному дотриманні авторського права.

Користувачам пропонують послугу копіювання матеріалів з електронних ресурсів у межах дозволеної ліцензією кількості копій. Дотримання авторських прав і ліцензійних вимог не лише забезпечує легальний доступ до електронних ресурсів, а й захищає інтереси авторів та видавців.

Значну увагу бібліотека приділяє видавничій діяльності. Продукція

видавництва «КМ Академія» – це, зокрема, підручники для студентів, наукові монографії, збірники наукових статей, інші видання, підготовлені як власними авторами так і в співпраці з авторами інших видавництв, що дає змогу видавати якісні та цікаві книжки на різні теми.

Видавництво «КМ Академія» співпрацює з провідними науковими видавництвами світу, такими як Brill, Cambridge University Press, Oxford University Press, De Gruyter.

Видавнича діяльність бібліотеки є важливим елементом формування та розвитку наукового простору, а також вагомим внеском у національну культуру та освіту.

Наукова бібліотека НаУКМА має власні електронні видання, які випускаються в рамках проекту «Києво-Могилянська академія: видавничий проект». Також у бібліотеці є електронний архів «Києво-Могилянська академія: перші 20 років», де зібрані матеріали про історію та досягнення університету за перший період його існування.

Крім того, доступні електронні версії праць науковців НаУКМА і таких видань як «Києво-Могилянська академія: історія та сучасність», «НаУКМА. Історія. Люди. Події».

Kyiv-Mohyla Humanities Journal – науковий журнал з гуманітарних наук, заснований Києво-Могилянською академією в 2014 р. Журнал має категорію «А» згідно з рейтингом наукових видань України та індексується в міжнародних базах даних Index Copernicus, DOAJ, ERIH PLUS, MLA International Bibliography, EBSCO, ProQuest та інших. У журналі публікують наукові статті з різних галузей гуманітарних наук: філософії, культурології, літературознавства, історії, мистецтвознавства, соціології, антропології тощо. До складу редакційної колегії увійшли провідні вчені та науковці України та інших країн. Журнал забезпечує відкритий та безкоштовний доступ до своїх публікацій, що дає змогу науковцям і дослідникам з усього світу ознайомитися з актуальними дослідженнями в галузі гуманітарних наук, що проводяться в Україні та за її межами. Таким чином, Kyiv-Mohyla Humanities Journal є важливим джерелом для академічного розвитку та обміну ідеями в галузі гуманітарних наук [7].

Отже, Наукова бібліотека НаУКМА – це високопрофесійний та сучасний інформаційний центр, який надає широкий спектр послуг і ресурсів для наукової та освітньої діяльності. Бібліотека забезпечує доступ до електронних баз даних, електронних книг і журналів, має власні електронні видання та друковані збірники наукових праць. Особлива увага приділяється забезпеченню зручності та доступності користування ресурсами бібліотеки. З цією метою активно використовуються сучасні технології. До

послуг користувачів онлайн-каталог, віртуальний читальний зал, електронна доставка документів. Неодмінними пріоритетами діяльності бібліотеки є збереження культурної спадщини та цифровізація наукових документів і забезпечення доступу до них в електронному вигляді, налагодження активної комунікації з користувачами, урізноманітнення надаваних послуг, організація консультацій та навчання з питань користування ресурсами бібліотеки.

Висновки. Аналіз діяльності обраних нами наукових бібліотек показав, що університетські бібліотеки активно використовують переваги цифровізації. Представленість у медіапросторі, налагодження комунікаційних каналів підвищує ефективність роботи та допомагає залучати нових користувачів. Організація видавничої діяльності під впливом цифровізації у кожній бібліотеці має свої особливості, водночас вона є важливим елементом формування та розвитку наукового простору, а також вагомим внеском у національну культуру та освіту.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у проведенні опитування серед працівників та користувачів для визначення основних труднощів, які виникають у обох сторін у процесі взаємодії.

Список бібліографічних посилань

1. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті XXI століття: історичні та соціокультурні чинники розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 72–79.

2. Гранчак Т. Ю. Концептуальна модель гнучкої бібліотеки. *Укр. журн. з бібліотекozn. та інформ. наук*. 2020. Вип. 6. С. 10–23.

3. Давидова І., Мар'їна О. Розвиток цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей. *Укр. журн. з бібліотекozn. та інформ. наук*. 2020. № 6. С. 97–104.

4. Злигостев С. Вплив цифровізації на роботу університетських бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. № 65. С. 217–226. <https://doi.org/10.15407/nr.65.217>

5. Копанєва В. О. Концептуальна модель бібліотеки в середовищі цифрової науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 6–13.

6. Лобузін І. В. Цифрові бібліотекарі доби е-науки та семантичних веб-технологій. *Бібл. вісн*. 2019. № 6. С. 18–24.

7. Наукова бібліотека НаУКМА : *офіц. сайт*. URL: <http://library.ukma.edu.ua/>
8. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка : *офіц. сайт*. URL: <http://library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>
9. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Горького Сікорського» : *офіц. сайт*. URL: <https://library.kpi.ua/>
10. Онищенко О. Адаптація бібліотек до «життя в цифрі». *Бібл. вісн.* 2020. № 1. С. 3–8.
11. Ярошенко Т. О., Чуканова С. О. Роль цифрової гуманітаристики у модернізації сучасного бібліотекознавства. *Укр. журн. з бібліотекозн. та інформ. наук.* 2018. Вип. 1. С. 10–17.

References

1. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2020). Bibliotechnyi sotsialnyi instytut v pershii chverti XXI stolittia: istorychni ta sotsiokulturni chynnyky rozvytku [Library social institution in the first quarter of the 21th century: historical and socio-cultural factors of development. Library science]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Document Science. Informology, 1*, 72–79 [in Ukrainian].
2. Hranchak, T. Yu. (2020). Kontseptualna model hnuchkoi biblioteky [Conceptual model of a flexible library]. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk – Ukrainian Journal of Library and Information Science*, 6, 10–23 [in Ukrainian].
3. Davydova, I., Marina, O. (2020). Rozvytok tsyfrovyykh kompetentnosti studentiv biblioteknykh spetsialnosti [Development of digital competencies of students of library specialties]. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk – Ukrainian Journal of Library and Information Science*, 6, 97–104 [in Ukrainian].
4. Zlyhostiev, S. (2022). Vplyv tsyfrovizatsii na robotu universytetskykh bibliotek [The impact of digitalization on the work of university libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 65, 217–226 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.65.217>
5. Kopanieva, V. O. (2019). Kontseptualna model biblioteky v seredovyshchi tsyfrovoy nauky [Conceptual model of the library in the environment of digital

science]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Document Science. Informology*, 4, 6–13 [in Ukrainian].

6. Lobuzin, I. V. (2019). Tsyfrovi bibliotekari doby e-nauky ta semantychnykh veb-tekhnologii [Digital librarians of the era of e-science and semantic web technologies]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 6, 18–24 [in Ukrainian].

7. Naukova biblioteka NaUKMA [Scientific Library of NaUKMA]. *Ofitsiynyi sait biblioteky – Official Website of the Library* [in Ukrainian]. Retrieved from <http://library.ukma.edu.ua/>

8. Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [M. Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Ofitsiynyi sait biblioteky – Official Website of the Library* [in Ukrainian]. Retrieved from <http://library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>

9. Naukovo-tekhnichna biblioteka im. H. I. Denysenka Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho» [H. I. Denysenko Scientific and Technical Library of the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”]. *Ofitsiynyi sait biblioteky – Official Website of the Library* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://library.kpi.ua>

10. Onyshchenko, O. (2020). Adaptatsiia bibliotek do «zhyttia v tsyfri» [Adaptation of libraries to “life in digital”]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 1, 3–8 [in Ukrainian].

11. Yaroshenko, T. O., Chukanova, S. O. (2018). Rol tsyfrovoyi humanitarystyky u modernizatsii suchasnoho bibliotekoznavstva [The role of digital humanities in the modernization of modern library science]. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk – Ukrainian Journal of Library and Information Science*, 1, 10–17 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.03.2023.

Serhiy Zlyhostiev,

PhD student,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: serhiy.zlygostev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0285-693X>

Peculiarities of Digitalization and Publishing in the Work of Leading Libraries of Ukraine

The article analyzes the activities of the leading university libraries of Ukraine and outlines the impact of the digitalization process on them. The article presents an improved system of criteria for evaluation and analysis of the libraries' work. The activities of the G.I. Denysenko Scientific and Technical Library of the National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", the M. Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, and the Scientific Library of the National University of Kyiv-Mohyla Academy. University libraries today are turning into information centers. Modern users' needs are drivers for the process, and it helps to raise the level of the educational process, as well as improves scientific communication. Digitalization makes it possible to expand the range of services that a library can provide. This process has a positive impact on the number of users. To determine the level of digitalization implementation, we have improved the system of criteria that were developed. All features were grouped into the following criteria: technical, organizational, informational, and legal. The study used the methods of analysis, synthesis and generalization. The study revealed that digitalization has a positive impact on the libraries' activities, and the analyzed libraries' activities showed that these institutions are actively developing their communication with users, improving their work and functioning as information centers. Prospects for further research are an empirical study of the libraries' work, namely, an analysis of user satisfaction with the services provided by the libraries.

Keywords: digitalization, publishing, electronic publications, national library, specialized library.